

АНАЛІЗ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ В ДОКРИЗОВИЙ ТА ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОДИ

© 2015 ПРУШКІВСЬКА Е. В., КУЦЕНКО В. І.

УДК 338.33:332.1

Прушківська Е. В., Куценко В. І. Аналіз диверсифікації галузевої структури економіки регіону в докризовий та посткризовий періоди

У статті виокремлюються особливості диверсифікації галузевої структури економіки регіонів України. Проаналізовано галузеву структуру економіки регіонів України в докризовий і посткризовий періоди та обґрунтовано, що відбулися незначні зміни у структурі економіки регіонів. На основі індексу галузевої концентрації визначено коефіцієнт диверсифікації галузевої структури економіки регіонів України. Проведено порівняльний аналіз зміни рівня диверсифікації галузевої структури за регіонами і з'ясовано, що вона майже не змінилася в посткризовий період, а в деяких регіонах навіть погіршилася. Доведено необхідність формування галузевої структури економіки, яка здатна забезпечити сталий розвиток регіонів зокрема та національної економіки в цілому, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, максимальне впровадження досягнень науково-технічного прогресу із урахуванням традицій і ціннісних орієнтацій на регіональному рівні.

Ключові слова: диверсифікація, зайнятість, концентрація, моноструктурність, оптимальна структура, галузева структура економіки, регіон, поліструктурність.

Табл.: 2. **Формул.:** 3. **Бібл.:** 16.

Прушківська Емілія Василівна – кандидат економічних наук, професор, кафедра міжнародних економічних відносин, Запорізький національний технічний університет (вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, 69063, Україна)

E-mail: em_prushkovskaya@mail.ru

Куценко Владислав Ігоревич – аспірант, Запорізький національний технічний університет (вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, 69063, Україна)

E-mail: kutsenko_v1983@ukr.net

УДК 338.33:332.1

Прушковская Э. В., Куценко В. И. Анализ диверсификации отраслевой структуры экономики региона в докризисный и посткризисный периоды
В статье исследуются особенности диверсификации отраслевой структуры экономики регионов Украины. Проанализирована отраслевая структура экономики регионов Украины в докризисный и посткризисный периоды и определено, что произошли незначительные изменения в структуре экономики регионов. На основе индекса отраслевой концентрации определен коэффициент диверсификации отраслевой структуры экономики регионов Украины. Проведен сравнительный анализ изменения уровня диверсификации отраслевой структуры по регионам, и доказано, что она почти не изменилась в посткризисный период, а в некоторых регионах даже ухудшилась. Обоснована необходимость формирования отраслевой структуры экономики, которая способна обеспечить устойчивое развитие регионов в частности и национальной экономики в целом, рациональное использование природно-ресурсного потенциала, максимальное внедрение достижений научно-технического прогресса с учетом традиций и ценностных ориентаций на региональном уровне.

Ключевые слова: диверсификация, занятость, концентрация, моноструктурность, оптимальная структура, отраслевая структура экономики, регион, полиструктурность.

Табл.: 2. **Формул.:** 3. **Библ.:** 16.

Прушковская Эмилия Васильевна – кандидат экономических наук, профессор, кафедра международных экономических отношений, Запорожский национальный технический университет (ул. Жуковського, 64, Запорожье, 69063, Украина)

E-mail: em_prushkovskaya@mail.ru

Куценко Владислав Игоревич – аспирант, Запорожский национальный технический университет (ул. Жуковського, 64, Запорожье, 69063, Украина)

E-mail: kutsenko_v1983@ukr.net

UDC 338.33:332.1

Prushkovskaya E. V., Kutsenko V. I. Analysis of the Diversification of Branch Structure of Region Economy in the Pre-Crisis and Post-Crisis Periods

In the article features of the diversification of branch structure of economy in the regions of Ukraine are explored. Branch structure of the economy in the regions of Ukraine in the pre- and post-crisis periods was analyzed to determine that there has been little change in the structure of the regions' economy. Based on an index of industry branches concentration, a ratio of diversification for the branch structure of economy in the regions of Ukraine has been determined. A comparative analysis of changes in the diversification level of the branch structure by region has proven that this structure has barely changed in the post-crisis period, and in some regions has even worsened. Necessity of forming the industrial branch structure of economy has been substantiated, which will be able to ensure the sustainable development of regions in particular and the national economy in a whole, rational use of natural resources potential, the maximum implementation of advances in scientific and technical progress, taking into account traditions and value orientations at the regional level.

Key words: diversification, employment, concentration, mono-structure, optimum structure, branch structure of economy, region, poly-structure.

Tabl.: 2. **Formulae:** 3. **Bibl.:** 16.

Prushkovskaya Emiliya V. – Candidate of Sciences (Economics), Professor, Department of International Economic Relations, Zaporizhzhya National Technical University (vul. Zhukovskogo, 64, Zaporizhzhya, 69063, Ukraine)

E-mail: em_prushkovskaya@mail.ru

Kutsenko Vladyslav I. – Postgraduate Student, Zaporizhzhya National Technical University (vul. Zhukovskogo, 64, Zaporizhzhya, 69063, Ukraine)

E-mail: kutsenko_v1983@ukr.net

Успадкована від попередньої економічної системи галузева структура економіки України, експортна орієнтованість найважливіших сировинних галузей промисловості в докризовий період, посилення глобальної конкуренції та інтеграції національної економіки у світове господарство на сучасному етапі вимагають науково-методичного обґрунтування стратегій розвитку.

Історично сформований високий рівень спеціалізації базисних галузей і регіонів у національній економіці в даний час стає серйозним стримуючим фактором економічного зростання. Тим не менш, середньо- та довгострокові цілі структурування національної та регіональних економік, очевидно, повинні бути орієнтовані на інноваційні виклики світової економіки, розвиток ефективних і стійких

ринкових виробничих структур, здатних забезпечити поступове зростання добробуту суспільства в умовах глобального перерозподілу продуктивних сил.

У зв'язку з цим стратегія диверсифікації галузевої структури повинна стати одним із головних кроків у реформуванні економіки як України загалом, так і регіонів зокрема. Для сучасної економіки вона набуває особливого значення, оскільки історично в Україні сформувалася значна диференціація регіонів і галузей за інвестиційною привабливістю, інноваційною сприйнятливістю, потенціалом розвитку в глобальному середовищі, що вимагає адекватних державних регулятивних заходів щодо забезпечення стійкості економічного зростання на всіх рівнях функціонування. Безумовно, таке масштабне завдання вимагає значних наукових і практичних досліджень щодо оптимальності та збалансованості галузевої структури економіки та процесів диверсифікації.

Дослідження процесів диверсифікації галузевої структури економіки знайшло своє відображення у працях таких українських вчених-економістів, як: В. Андрийчук, О. Білоус, О. Гаврилюк, У. Головешко, Т. Зінчук, В. Ковальчук, М. Корінько, Р. Леман, Є. Новицький, Е. Пікалов, О. Хомін [1 – 3]. Переваги і недоліки галузевої диверсифікації досліджували представники наукової думки країн пострадянського простору: П. Великий, Є. Голіцинський, О. Кожевіна, С. Міхневич, Я. Мондена, А. Назаренко, А. Петриков, А. Тамов, А. Юданов [4 – 6]. Західні науковці – І. Ансофф, А. Аронов, Ж. Вілкін, Ф. Котлер, Т. Лонч, М. Портер, С. Таніч, А. Томпсон, А. Стрикленд та інші [7 – 9] на базі системного аналізу та економічного моделювання аналізували процеси диверсифікації та розкривали сутність цього явища на мікро- та мезорівнях.

Проте питання щодо диверсифікації галузевої структури економіки регіону в докризовий та посткризовий періоди в країнах із трансформаційною економікою потребує більш ґрунтовного вивчення та комплексного аналізу. Отже, проблема структурування економіки на основі галузевої диверсифікації для сучасної України є однією з найважливіших і потребує ґрунтовного дослідження.

Метою статті є аналіз диверсифікації галузевої структури економіки регіону в докризовий та посткризовий період на базі індексу Херфіндала – Хіршмана.

Успадкована від попередньої економічної системи галузева структура економіки регіонів виявилася дуже стійкою і характеризується значною сировинною спрямованістю, низькою часткою високотехнологічних і наукоємних галузей, які продукують нові знання та технології. Це можна пояснити перш за все «успадкованими особливостями» розвитку регіонів, а також кризовими явищами в економіці, несприятливим інвестиційним кліматом і недоліками інституційних реформ в Україні, що значно вплинуло на формування регресивної галузевої структури економіки регіонів.

Тому на сучасному етапі ключовим пріоритетом розвитку національної економіки в цілому та її регіонів, зокрема, є вдосконалення галузевої структури економіки з метою зменшення сировинної залежності та, від-

повідно, збільшення частки галузей із високою доданою вартістю, створення високотехнологічних виробництв.

У науковій літературі поняття диверсифікації трактується як «розширення активності великих фірм, підприємств і цілих галузей за межами основного бізнесу, під яким розуміється виробництво товарів і послуг, що мають максимальну частку в чистому обсязі продажів у порівнянні з іншими видами продукції, що випускається» [10]. У широкому розумінні «диверсифікація» являє собою випереджаючий розвиток на інноваційній основі наукомістких виробництв, сфери послуг, інфраструктурних галузей за умов підвищення ефективності економіки [11].

Посилення диференціації регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, домінування галузевого підходу в управлінні на сучасному етапі обумовлює необхідність дослідження диверсифікації галузевої структури на регіональному рівні. Саме поняття диверсифікації в економіці регіонів набуває все більшої актуальності та трансформується в якісно нову, більш досконалу категорію, представлену комплексом багатofункціональних механізмів, що забезпечують реальний мультиплікативний ефект від їх реалізації. Дані механізми орієнтовані на більш повне використання економічних резервів і організаційних ресурсів території, місцевих конкурентних переваг, забезпечення стабільного поліпшення рівня життя населення в реальності та на перспективу.

Під диверсифікацією регіональної економіки пропонують розуміти дисперсію ризиків циклічності розвитку регіональної економічної системи, пов'язаних з кон'юктурою, специфічними ресурсами, геополітичними, інфраструктурними умовами функціонування соціально-економічної системи регіону [12].

Тривалий час вважалося, що формування в Україні регіонів – лідерів промислового розвитку, що одночасно виконували й функцію валютних донорів країни (м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Запорізька, Луганська області), є позитивним явищем. Традиційно високі темпи зростання валового регіонального продукту цих областей, стрімка інтеграція регіонального промислово-виробничого та ресурсного потенціалу до системи міжнародного поділу праці за часів економічного зростання традиційно розглядалися як запорука їх стабільного розвитку (хоча таке зростання й відбувалося на підґрунті домінування екстенсивних чинників та сировинної спеціалізації експорту) та як потенціал для подальшого нарощування індустріальних потужностей країни. Поряд із цим у більшості регіонів України природні ресурси за інерцією попереднього розвитку продовжують використовуватись екстенсивними методами [13]. Традиційна спеціалізація таких індустріальних лідерів, як Донецька, Луганська, Дніпропетровська області, базується переважно на експлуатації мінеральних ресурсів місцевого походження [14]. Проте така зорієнтованість промислового комплексу регіональної економіки не має перспектив на довгостроковий період з огляду на поступове вичерпання мінеральних ресурсів та вразливість ресурсо- та енергоємних галузей внаслідок хаотич-

них коливань світових цін на сировину та енергоносії. Глобальна фінансова криза стала детонатором цих процесів не тільки на світовому рівні, а й на національному.

Як стверджує Жаліло Я. А., найбільше постраждали від кризових явищ в українській економіці ті регіони, які мають потужний промислово розвинений комплекс: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Львівська, Харківська області [15], але не мають розгалуженої галузевої структури.

З огляду на ці процеси, необхідною є диверсифікація галузевої структури економіки та збільшення виробництва продукції з високою доданою вартістю в найбільш перспективних галузях. Вона може досягатися за рахунок урізноманітнення галузевої структури, розвитку несировинних галузей, включаючи переробні галузі промисловості, агропромислового комплексу, будівництва, транспорту, а також за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу та сфери послуг в цілому.

У науковій літературі розповсюдженим кількісним індикатором для визначення рівня диверсифікованості галузевої структури є індекс концентрації Херфіндаля – Хіршмана та його різні модифікації. Цей індекс розраховується як сума квадратів часток зайнятих (часток створеної ВДВ) у різних галузях.

Таким чином, коефіцієнт галузевої концентрації (індекс Херфіндаля – Хіршмана) можна розрахувати за такою формулою [16]:

$$KD = \sum_{i=1}^n d_i^2, \quad (1)$$

де d_i^2 – частка i -го виду діяльності ($i = 1, \dots, n$) у загальному обсязі.

Індекс диверсифікації та індекс концентрації мають протилежну спрямованість, тобто чим вище концентрація в галузевій структурі, тим менше рівень її диверсифікації. Значення коефіцієнта галузевої диверсифікації коливається в межах від 0 до 1. Чим більше його значення, тим більш урізноманітною є галузева структура економіки, і тим рівномірніше розвинуті в регіоні різні галузі. Наближення значення цього коефіцієнта до 0 свідчить про галузеву моноструктурність у регіоні.

Розглянемо два способи визначення рівня галузевої диверсифікації на основі індексу концентрації: перший характеризує рівень диверсифікації галузевої структури економіки в загальному вигляді та визначається за формулою:

$$KD_1 = 1 - \sum_{i=1}^n d_i^2, \quad (2)$$

де d_i – частка i -ї галузі в галузевій структурі регіону, коефіцієнт.

Другий підхід враховує питому вагу галузі у структурі економіки, тобто доповнюється ранжуванням галузей за їх внеском у галузеву структуру. Коефіцієнт диверсифікації за цим підходом розраховується за формулою:

$$KD_2 = 1 - \frac{1}{\sum_{i=1}^n d_i (2N_i - 1)}, \quad (3)$$

де N_i – порядковий номер галузі в ранжованому ряді, побудованому за спадним принципом: галузі, яка займає найбільшу питому вагу в структурі, присвоюється перший номер, а найменшу – останній.

Використання цих двох підходів дозволяє проаналізувати зміну рівня диверсифікації галузевої структури економіки загалом і з урахуванням значимості та внеску кожної галузі зокрема. Це може бути основою для визначення «галузевого ядра», тобто сукупності галузей, на яких повинен базуватися розвиток того чи іншого регіону.

На основі вищезазначених підходів розрахуємо індекс галузевої диверсифікації за двома показниками: ВДВ (табл. 1) і зайнятість (табл. 2).

Аналіз даних табл. 1 дозволяє проаналізувати зміну галузевої структури регіонів України у докризовий та посткризовий періоди на основі показника ВДВ. Враховуючи значення коефіцієнта галузевої диверсифікації за часткою ВДВ, слід зауважити, що майже всі регіони мають достатній рівень диверсифікації. Але, якщо порівняти зміну рівня диверсифікації галузевої структури за регіонами, то слід зауважити, що галузева структура регіонів майже не змінилася в посткризовий період, а в деяких регіонах навіть погіршилася. Найбільші зміни відбулися в Закарпатській області, де рівень диверсифікації збільшився на 33%, в інших областях ця зміна не перевищує 10%. Наприклад, у таких областях, як Київська та Херсонська відбулося навіть зниження рівня диверсифікації.

Незначний рівень диверсифікації галузевої структури за зайнятістю демонструють дані табл. 2.

Максимальне зростання рівня диверсифікації за зайнятістю складає лише 3% (Волинська область). У більшості інших областей рівень диверсифікації зменшується або взагалі не змінився в порівнянні із докризовим періодом.

ВИСНОВКИ

Спираючись на вищенаведене, можна зазначити, що в посткризовий період для економіки регіонів – лідерів промислового розвитку здебільшого залишалася притаманна орієнтація на використання традиційних природних ресурсів та екстенсивних чинників конкурентних переваг. Зокрема, ресурси, пов'язані з інноваційною та інституційною складовими економічного зростання, були задіяні недостатньо, що й обумовило подальшу диференціацію соціально-економічних показників розвитку регіонів.

Тобто, головний аргумент на користь диверсифікації галузевої структури економіки України та її регіонів полягає в тому, що надмірна залежність від сировинних галузей є для подальшого постіндустріального розвитку небажаним. Таким чином, диверсифікація виявляється необхідною проміжною стадією, що дозволяє розвинути новий виробничий потенціал і закласти базу для майбутньої спеціалізації України в галузях, які базуються на факторах постіндустріалізації, тобто інформації, технології та знань. Ці галузі повинні спочатку доповнювати, а з часом і замінити сировинні ресурси як головне джерело зростання економіки України в цілому та регіонів зокрема.

Індекс галузевої диверсифікації за ВДВ на основі формул (2) – (3)

Соціально-економічні райони (та їх області)	Індекс диверсифікації (модифікація 1 – без урахування рейтингу галузі – KD_1)			Індекс диверсифікації (модифікація 2 – із урахуванням рейтингу галузі – KD_2)		
	2005 р.	2012 р.	Зміна (2012/2007 рр.)	2005 р.	2012 р.	Зміна (2012/2007 рр.)
Україна	0,886	0,898	1,01	0,882	0,888	1,01
Центральний район	0,867	0,887	1,02	0,866	0,877	1,01
Київська	0,877	0,871	0,99	0,870	0,859	0,99
Хмельницька	0,844	0,887	1,05	0,857	0,878	1,02
Черкаська	0,838	0,863	1,03	0,849	0,857	1,01
Чернігівська	0,868	0,892	1,03	0,868	0,884	1,02
Вінницька	0,863	0,879	1,02	0,860	0,874	1,02
Житомирська	0,876	0,893	1,02	0,869	0,883	1,02
Донеччина	0,819	0,865	1,06	0,855	0,867	1,01
Донецька	0,806	0,865	1,07	0,847	0,865	1,02
Луганська	0,848	0,860	1,01	0,867	0,865	1,00
Західний район	0,871	0,901	1,03	0,869	0,891	1,03
Івано-Франківська	0,891	0,907	1,02	0,884	0,896	1,01
Рівненська	0,856	0,894	1,04	0,857	0,883	1,03
Львівська	0,894	0,903	1,01	0,884	0,893	1,01
Тернопільська	0,868	0,873	1,01	0,861	0,866	1,01
Чернівецька	0,874	0,884	1,01	0,866	0,876	1,01
Волинська	0,861	0,887	1,03	0,857	0,877	1,02
Закарпатська	0,665	0,886	1,33	0,781	0,875	1,12
Придніпров'я	0,848	0,865	1,02	0,871	0,898	1,03
Дніпропетровська	0,844	0,893	1,06	0,864	0,889	1,03
Запорізька	0,812	0,875	1,08	0,857	0,877	1,02
Кіровоградська	0,862	0,869	1,01	0,860	0,866	1,01
Причорномор'я	0,888	0,893	1,01	0,880	0,882	1,00
Миколаївська	0,882	0,882	1,00	0,873	0,873	1,00
Одеська	0,859	0,870	1,01	0,863	0,867	1,00
Херсонська	0,867	0,862	0,99	0,860	0,862	1,00
Автономна Республіка Крим	0,906	0,907	1,00	0,895	0,898	1,00
Харківщина	0,882	0,899	1,02	0,881	0,888	1,01
Полтавська	0,838	0,869	1,04	0,855	0,863	1,01
Сумська	0,867	0,893	1,03	0,865	0,882	1,02
Харківська	0,894	0,896	1,00	0,884	0,886	1,00

Джерело: розраховано авторами самостійно.

Тобто диверсифікація галузевої структури економіки регіонів має бути відображена в національній стратегії розвитку на коротко- та довгострокову перспективу. Необхідним є також розробка ефективного організаційно-економічного механізму, спрямованого на зміну структури економіки в бік її поліструктурності, шляхом розвитку найбільш перспективних галузей з високою доданою вартістю. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств / В. Г. Андрійчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentbooks.com.ua/content/view>

2. Білоус Г. І. Розвиток малого підприємництва в Україні / Г. І. Білоус // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 34 – 36.

3. Корінько М. Д. Диверсифікація як економічний процес / М. Д. Корінько // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 4. – С. 48 – 53.

4. Кожевина О. В. Диверсифікація і устойчивое развитие сельской экономики агропромышленных регионов / О. О. Кожевина // Международный журнал экспериментального образования. – 2010. – № 2. – С. 47 – 49.

5. Михневич С. Многофункциональность сельского хозяйства и ее влияние на процесс мировой торговли / С. Михневич // Вопросы экономики. – 2003. – № 1. – С.117 – 127.

6. Тамов А. Роль агропромышленных комплексов в реализации региональных интересов / А. Тамов // Экономист. – 2002. – № 4. – С. 84 – 89.

Індекс галузевої диверсифікації за зайнятістю на основі формул (2) – (3)

Соціально-економічні райони (та їх області)	Індекс диверсифікації (модифікація 1 – без урахування рейтингу галузі – KD_1)			Індекс диверсифікації (модифікація 2 – із урахуванням рейтингу галузі – KD_2)		
	2007 р.	2012 р.	Зміна (2012/2007 рр.)	2007 р.	2012 р.	Зміна (2012/2007 рр.)
Україна	0,863	0,861	1,00	0,853	0,851	1,00
Центральний район	0,858	0,857	1,00	0,849	0,849	1,00
Київська	0,874	0,874	1,00	0,865	0,866	1,00
Хмельницька	0,838	0,830	0,99	0,832	0,828	1,00
Черкаська	0,839	0,844	1,01	0,838	0,840	1,00
Чернігівська	0,848	0,842	0,99	0,841	0,838	1,00
Вінницька	0,840	0,824	0,98	0,835	0,827	0,99
Житомирська	0,861	0,861	1,00	0,852	0,853	1,00
Донеччина	0,826	0,838	1,01	0,843	0,841	1,00
Донецька	0,822	0,839	1,02	0,846	0,843	1,00
Луганська	0,830	0,833	1,00	0,833	0,833	1,00
Західний район	0,860	0,845	0,98	0,852	0,856	1,00
Івано-Франківська	0,855	0,850	0,99	0,847	0,839	0,99
Рівненська	0,858	0,846	0,99	0,849	0,842	0,99
Львівська	0,873	0,834	0,96	0,862	0,864	1,00
Тернопільська	0,848	0,824	0,97	0,844	0,831	0,98
Чернівецька	0,844	0,841	1,00	0,841	0,840	1,00
Волинська	0,840	0,813	0,97	0,836	0,860	1,03
Закарпатська	0,851	0,853	1,00	0,844	0,847	1,00
Придніпров'я	0,841	0,846	1,01	0,840	0,843	1,00
Дніпропетровська	0,826	0,831	1,01	0,837	0,842	1,01
Запорізька	0,838	0,844	1,01	0,837	0,841	1,00
Кіровоградська	0,831	0,834	1,00	0,833	0,834	1,00
Причорномор'я	0,860	0,847	0,98	0,854	0,832	0,97
Миколаївська	0,848	0,840	0,99	0,843	0,837	0,99
Одеська	0,872	0,862	0,99	0,862	0,857	0,99
Херсонська	0,823	0,824	1,00	0,831	0,830	1,00
Автономна Республіка Крим	0,858	0,791	0,92	0,853	0,776	0,91
Харківщина	0,857	0,869	1,01	0,850	0,845	0,99
Полтавська	0,854	0,851	1,00	0,847	0,843	1,00
Сумська	0,857	0,904	1,05	0,850	0,813	0,96
Харківська	0,854	0,855	1,00	0,849	0,849	1,00

Джерело: розраховано авторами самостійно.

7. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер. – М. : Бизнес Букс, 2006. – 454 с.

8. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер / Пер. с англ., под. общ. ред. и вступ. ст. Е. М. Пеньковой. – М. : Прогресс, 1990. – 736 с.

9. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии : учебник для вузов / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд / Пер. с англ. под ред. А. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

10. Экономическая энциклопедия / Науч.-ред. совет изд-ва «Экономика»; Институт экон. РАН; Глав. ред. Л. И. Абалкин. – М. : Экономика, 1999. – 1055 с.

11. Снеговая Е. Ю. Формирование стратегии диверсификации экономики старопромышленных регионов: пробле-

мы и направления / Е. Ю. Снеговая // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3, т. 2. – С. 141 – 144.

12. Кофанов А. А. Диверсификация региональной экономики как доминирующая стратегия структурного развития в условиях глобализации экономических отношений : автореф. дисс. ... д-ра экон. наук: специальность 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством: региональная экономика / А. А. Кофанов. – Краснодар, 2011.

13. Дубовиков М. М. Проблеми формування науково-технологічного та інноваційного потенціалу України / М. М. Дубовиков, О. В. Величко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3 (25). – С. 158 – 163.

14. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / [Жаліло А. Я., Архієреєв С. І., Базилюк Я. Б. та ін.] ; НІСД – К. : НІСД, 2006. – 120 с.

15. Державне управління регіональним розвитком України / [Воротін В. Є., Жаліло Я. А., Біла С. О. та ін.]; під заг. ред. В. Є. Воротіна. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.

16. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. Переваги і загрози диверсифікації виробництва та методика визначення її рівня / В. Г. Андрійчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: studentbooks.com.ua/content/view/765/39/1/1/

REFERENCES

Andriiichuk, V. H. "Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv" [Economy farms]. <http://studentbooks.com.ua/content/view>

Andriiichuk, V. H. "Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv. Perevahy i zahrozy dyversyfikatsii vyrobnytstva ta metodyka vyznachennia ii rivnia" [Economy farms. Benefits and threats diversification and method of determining its level]. studentbooks.com.ua/content/view/765/39/1/1/

Bilous, H. I. "Rozvytok maloho pidpriemnytstva v Ukraini" [Small business development in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 2 (2008): 34-36.

Ekonomicheskaiia entsiklopediia [Economic Encyclopedia]. Moscow: Ekonomika, 1999.

Kotler, F. *Osnovy marketinga* [Principles of Marketing]. Moscow: Progress, 1990.

Kozhevina, O. V. "Diversifikatsiia i ustoychivoe razvitie sel'skoy ekonomiki agropromyshlennykh regionov" [Diversification and sustainable development of the rural economy agro-regions]. *Mezhdunarodnyy zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniia*, no. 2 (2010): 47-49.

Kofanov, A. A. "Diversifikatsiia regionalnoy ekonomiki kak dominiruiushchaia strategiiia strukturnogo razvitiia v usloviakh globalizatsii ekonomicheskikh otnosheniy" [Diversification of the regional economy as the dominant strategy for structural development in the context of globalization of economic relations]. *Avtoref. dis. ... dokt. ekon. nauk: 08.00.05*, 2011.

Korinko, M. D. "Dyversyfikatsiia iak ekonomichnyi protses" [Diversification as an economic process]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 4 (2007): 48-53.

M, M. Dubovykov, and Velychko, O. V. "Problemy formuvannia naukovo-tekhnologichnoho ta innovatsiinoho potentsialu Ukrainy" [Problems of formation of scientific, technological and innovative potential of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 3 (25) (2011): 158-163.

Mikhnevich, S. "Mnogofunktionalnost selskogo khoziaystva i ee vliianie na protsess mirovoy torgovli" [Multifunctionality of agriculture and its impact on world trade]. *Voprosy ekonomiki*, no. 1 (2003): 117-127.

Porter, M. *Konkurentnaia strategiiia: metodika analiza otrasley i konkurentov* [Competitive strategy: a methodology for analyzing industries and competitors]. Moscow: Biznes Buks, 2006.

Snegovaya, E. Yu. "Formirovaniye strategii diversifikatsii ekonomiki staropromyshlennykh regionov: problemy i napravleniya" [Formation of strategy to diversify the economy of old industrial regions: challenges and directions]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 2, no. 3 (2010): 141-144.

Tompson, A. A., and Striklend, A. Dzh. *Strategicheskiiy menedzhment. Iskusstvo razrabotki i realizatsii strategii* [Strategic Management. Art of strategy development and implementation]. Moscow: Banki i birzhi; YuNITI, 1998.

Tamov, A. "Rol agropromyshlennykh kompleksov v realizatsii regionalnykh interesov" [The role of agriculture in the implementation of regional interests]. *Ekonomist*, no. 4 (2002): 84-89.

Vorotin, V. Ye. et al. *Derzhavne upravlinnia rehionalnym rozvytkom Ukrainy* [State of regional development in Ukraine]. Kyiv: NISD, 2010.

Zhalilo, A. Ya. et al. *Problemy ta priorytety formuvannia innovatsiinoy modeli rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Problems and Priorities forming innovative economic development of Ukraine]. Kyiv: NISD, 2006.